

## GÖÇMEN YAZIN SÜRECİ ÇERÇEVESİNDE FERİDUN ZAIMOĞLU VE ANLATISI

Yrd. Doç. Dr. Özber CAN  
Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi  
Alman Dili ve Eğitimi Anabilim Dalı  
ozbercan@selcuk.edu.tr

### Özet

Bu makale 1960'larda göçle başlayan bir edebiyat sürecini ve zamanla Almanya gerçeğinin büsbütün değişimini farklı bir bakış açısıyla anlatan Feridun Zaimoğlu'nun söylemini inceler. Yazarın dili alaylı, sözcüklerinin anlamı ve sesi keskindir. Yazar, göç olgusunun siyasal bir olgu ve gerçek olduğuna dikkat çeker. Böylece Almanya'daki bütün yabancı kökenli göçmenlerin idolü, Malcom-X'i olur. Sokağın dilini ve argosunu kullanarak siyasal erkin mevcut sorunlara karşı duyarsızlığını protesto eder. Bu anlatı tutumu sadece mesajı güçlendirmez aynı zamanda Alman dilini de bozar. Avrupa edebiyat çevrelerinin sert eleştirilerine rağmen bugün önemli ödüllere layık görülmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** söylem, göç olgusu, duyarsızlık, Kanakça, Zaimoğlu.

## ATTITUDES OF QUALIFIED LABORERS IN DEFENSE INDUSTRY TOWARDS FOREIGN SPECIALISTS

### Abstract

This article examines a literary process which began in the 1960s with migration and the discourse of Feridun Zaimoglu who narrates the almost completely-changed Germany reality from a different point of view. The language of narrator is ironic, the meaning and its sound are sharply. The narrator keeps in view that the migration is a political fact and reality. Thus, he becomes a speaker, Malcom-X of all different ethnic backgrounds people. Using street and slang language, he protests the insensitiveness of the political power against current problems. This attitude in the narration strengthens not only the message but also damages the German language. Though he was highly criticized by the critics of European literature, his narration has been deemed to important rewards today.

**Key Words:** discourse, migration fact, insensitiveness, Kanakish, Zaimoglu.

## GİRİŞ

Göç, kimi zaman zorunlulukla, kimi zaman da gereksinimle doğan, tarihsel-siyasal yanının ağır basmasıyla zamanın ve toplumların parçalanmasına neden olan siyasal bir olgudur. Etki alanının genişliğiyle kültürel değerleri taşır ve değişiminin temel belirleyicileri arasında yer alır. Göçün 1960'lı yıllarda Türkiye ve Türk toplumu için anlamı, Avrupa'nın işgücü talebini ve Türk insanının bu yöndeki eğilimini kapsar. Yapılan ikili anlaşmalarla başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerine başlayan göç, beraberinde bir yazını da taşır. Yazmaya eğilimi olan Türkler çalışma şartlarını, ev-iş bulma koşullarını, dil-kültür ve yaşam farklılıklarını, iletişim sorunlarını, vatana özlemin ağırlığını kaleme alaya başlar. Bu adımla doğan *Türk Göçmen Yazını*, sorun-duygu-tepki gibi üç önemli uyarıcıyla göçenlerin fazlaca yoğunlaştığı Almanya'da gün ışığına çıkar. Ne var ki ekonomik kaygılarla başlayan akın, belirli bir birikim elde ettikten sonra vatana geri dönüşle sonuçlanmayacak; koşulların değişimi, zaman içerisinde kuşakların yerleşimini getirecektir. Böylece anlatılar kuşaklarla birlikte içerik ve biçim değiştirerek gurbetlik durumunun ortadan kalktığını işlemeye yönelir. Ayrıca Türklerin vatanlarından taşıyıp götürdükleri alışkanlıklarının Almanya'ya yansması, uyum süreci sorunları sosyolojik açıdan bilimsel tezlere taşınmaya başlar.\*

Birinci kuşağın sosyal çevrede yaşadığı çok yönlü sorunlar ve dışlanma, uyum projelerinin rafa kaldırılıp büyüünün bozulmasıyla artar. Modern yaşama tutunmanın zorlaşması ve arada kalmışlık duygusu melez kimliği çekici hale getirir. Siyasal iradenin yabancılar arasında özellikle Türklerin sorunlarına duyarsız kalması anlatıları katmanlaştırır. Parçalanmışlık ve kuşakların giderek zayıflayan umudu pişmanlığın, isyanın sözlerine siner. Keskin ve bir o kadar alaylı ifadeler, kimliklerin köken kültüründen giderek uzaklaşmasını ve melezleşmesini ele verir. Feridun Zaimoğlu, bu yazının gelişmesi, zenginleşmesi ve anlatı çitasını yükseltmesinde önemli bir paya sahiptir. Makalemiz, onun çok yönlü, çok katmanlı, çokanlamlı anlatılarının algı-anlam-çözümleme bakımından hem içsel, hem dışsal (Aytaç 1997: 87) olarak çoğulcu bir incelemeyle anlaşılabilirliği savına dayanır. Çünkü yazar, yaşanan ama anlatılamayan, komik-dramatik-trajik deneyimleri olanca gerçekliğiyle ele alır. Güçlü bir duyarlılığı ve sezgiyle trajikomikliği, alayı ve yergi birleştirir. Şimdi gerçekliği romantikleştiren, gizemi giderek belirsizle yakınlaştıran bu sürecin ilk yazın denemelerini özetlemeye alışalım.

### a) İlk Yazın Denemeleri

1960'lı yıllarda pek çok ülke gibi sosyo-politik olaylarla çalkalanan Almanya, siyasal açılımlara ve işgücüne ihtiyaç duyar. Çağrı üzerine bu ülkeye

\* (Bkz. Bilhan Kartal, *Türkische Migrantenkinder in Österreich-Soziokulturelle Hintergründe Ihrer Sprachschwierigkeiten*, Universität Klagenfurt (Österreich), 1988. (Yayımlanmış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No. 372, Eskişehir, 1990)

gelen Türkler, tarihsel dostluğun da etkisiyle törenlerle karşılanır; güçleri ve yetenekleri ölçüsünde işe sarılır. Yarı Almanca, yarı Türkçe kurdukları iletişim, onlar için yabancı modern kente gelişle en önemli sorun olarak önlerindedir. Adım adım uyum yoksunluğu gerekçesiyle yadsınma ve dışlanmaya, yeni dile ve modern toplumun hızlı yaşamına yabancı düşmeye yaklaştıklarının farkında değildirler. Göçle atılan adım onlar için büyük bir kültür şoku (Kuruyazıcı 2001: 5) olur. Kaygı daha çok iş ve kazanç üzerine olduğu için dayanışma umudu gettolar, banliyöler oluşturmaya, kimliklerin başkalarınınca belirlenmesine izin vermemeye, kökene bağlı azınlık grupları oluşturmaya kalır.

Yazın anlamında ilk kuşak, yaşantılarına giren sıkıntıları, Batının yaşam kültüründen farklı bir kültür bileşimi (Kuruyazıcı 1992: 9) ile tarihsel gerçekliği yazınsal gerçekliğe dönüştürerek (Oralış 2001: 36) anlatır. Daha çok duygu ağırlıklı bu yazınla kabuğu kırma, daha geniş çevrelere ses duyurabilme amaçlanır. Sürgünlük olgusundan ziyade vatandan uzakta yaşamının yarattığı özlem ve köklerden kopma (Kocadoru 2003: 1) duyguları aktarılır. Anlatılar yeni şartlara uyum sağlama çabalarını, olumsuz doğa ve büyük kent imgeleriyle, gurbet, yalnızlık ve hüznün içerikleri, metafor ve sembollerle dolar. Olumsuz Almanya imgesi, modern ve geleneksel yaşamla iç içe işlenirken özgün yazın tarzı, dil ve tematik anlayış (Öztürk 1996: 82) neredeyse âni kaçırmaksızın cümlelere döker. Bu kuşağın yazarlarının hepsi konuk işçi olmasa da karaladıklarıyla konuk işçi edebiyatı (Yeşilada 2001: 213) çerçevesinde kabul edilir.

İkinci kuşak, çocuk yaşlarda ya da öğrenim amacıyla Almanya'ya gelen gençlerden oluşur. Kendilerini Türk kültürüne olduğu kadar Alman kültürüne de yakın bulur. Öğrenim görmeye, doğrudan Almanca yazmaya önem verse de bu kuşağın insanları çift kültürlü, çift dilli konumlarıyla talihsizliğe fazla uzak değildir. Petrol kriziyle başlayan ekonomik durağanlaşma dostluk bağlarının unutulmasına, çıkarılan uyum yasaları ise ve getirilen siyasal yaptırımlar toplumsal soğukluğu artırmaya yetmiştir. Böylece yazar ve şairler için vatan, yaban, bölünmüşlük, arada kalmışlık gibi yeni ve geniş bir konu aralığına yayılır. Aslında onlar da yeni kimlik, yeni dil, yeni vatan arayışlarıyla hem Türk, hem Alman, ne Türk, ne Alman (Kocadoru 2003: 21) olamayan bir ikilemin içindedir. Kafalarında kim oldukları, nereden gelip nereye gittikleri, yani kendi kimliğini irdeleme (Pazarkaya 2001: 64) vardır artık. Onların bu iki dil ve iki kültür arasında sıkışıp kalma (Özoğuz 2001: 202) konumu, göçün belirsiz yollarda olma izleğini güçlendirir. Örneğin, iki ayrı gezegene bastığını, iki dünya yaşadığını, bölünmüşlüğü acısını ve bütünlüğe duyulan özlemi şiirine taşıyan Zafer Şenocak, işgücü demek yedek parça demek değil (Şenocak 1986: 70) sözleriyle her kökenden insanın belirsizliğine dikkat çeker. Söylemi besleyen mistik anlayış, kendine özgü bir dünyası ve kültürü olan herkese eşya gözüyle bakmanın yanlışlığını vurgular. Bumerangın ters dönmesinde önemli paya sahip Zehra Çırak, "Kendim bile bilemem evim nerde?" (Oralış 2001: 209) sorusunun, Nevfel Cumart'sa çözümlerin zamana bırakılıp değerlerin pazara dökülerek anlamını yitirmesinin şaşkınlığı içindedir. Şairin sözlerine sinen yakarış ve derin yabancılaşma, düşsel bir arayışı fısıldar. "Cebimde Alman pasaportum

olduğu halde ben bir Alman değilim. Türk olduğumu iddia etsem de bu yalandan başka bir şey olmazdı.” (Dialog 1994: 176) Alman vatandaşlığı hakkı verilerek iletişimin bu kuşakla normalleşmesi beklentilerinin yabancı pasaportlu Almanlar (Bade 1993: 75) yakıştırmasıyla kınlanması, bunun da önyargı ve ırkçılık saçan, yazmak/düşünmek Almanlara özgü (Madjerey 1985: 88) savıyla ilişkilendirilmesi, Türklerle birlikte bütün yabancıları tahrik eder. Bu duygu yoğunluğuyla, “benim de sığınacak bir yerim olsun” (Cumart 1995: 22) diyen Nevfel Cumart’a, Yüksel Kocadoru *Türk Hilâli* adını verdiği şiiriyle destek verir. Arayış yıkılamayacak kertede klişeleşmiş yargıların, iletişimsizliğin ortasında eriyip gitmekte; nefret duygusu, ayı yerinden sökecek, yıldızları söndürecek, hatta güneşi yok etmek isteyecek kadar Batı’nın gözlerini kör etmektedir. (Kocadoru 1995a: 27)

### TÜRKENMOND

Der Hass hat euch  
blind gemacht

Ihr wollt

den Mond vernichten

die Sterne auslöschen

und sogar die Sonne  
abschaffen!

Alev Tekinay, giderek çetrefilleşen koşullarda iki vatanlılığın sıkıntılarını, kökleri Türkiye’de, çiçekleri Almanya’da bir ağaç (Aytaç 1995: 127) benzetmesiyle özetler. O yıllarda Türk sanatçılar için yazınsal bağlamda en önemli gelişme, anlatı gelenekleriyle çoktandır güç kaybeden Alman yazınına yeniden ateşlemesi olmuştur. (Kocadoru 1997: 25) şeklinde görülebilir. Dönemin önemli eleştirmeni Marcel Reich Ranicki, görmezlikten gelinemeyecek bu önemli katkıyı, kitaplarımız var ama edebiyatımız yok (Kocadoru 1996: 460) itirafıyla değerlendirir. 1990’larda uygulanan ya asimile ol ya da geri dön (Kaya 2000: 53) politikası, çoğu Türk ailesinin geri dönüş primlerini alarak Türkiye’ye dönmesini sağlar. İki Almanya’nın birleşip bütçenin önemli bir bölümünün yeni yapılanmalara, kalkınma harcamalarına ayrılması, Türklerin oradaki varlıklarını unutturmuş gibidir. Sabah Almanya-akşam Türkiye ikilemi, toplumsal kaynaşmanın sekteye uğramasıyla katmanlaşır.

Ailelerinin arkasında kalan üçüncü kuşak ise iki kültürün ve yapılan haksızlıkların ortasında, olumsuzluğa çevirme kararlılığındadır. Yeteneği ve cesaretiyle, ayakları ve düşünceleriyle her iki kültürde (Özdemir 1998: 131) durmaya, kurduğu düşünle Almanya’yı kalıcı bir şekilde (Yeşilada 2001: 209) değiştirmeye uğraşır. Yüksek öğrenime, saygın mesleklere hatta siyasal yönetime

katılma başarısıyla ikinci sınıf insan ezikliğinden kurtulma çabası gösterir. Başarı zincirlerini insanları sınıflandırmada toplumsal ve siyasal bir haksızlığın yattığı (Kuruyazıcı 2001: 9) görüşünü üzerine kurar. Bundan böyle *Konuk İşçi Yazını* ya da *Göçmen Yazını*'ndan söz etmek yanıltıcı olacak; yazılanların özü dışlanmaya karşı koyma (Pazarkaya 1988: 59,65) söylemiyle sloganlaşacaktır. İki ülke, iki kültür ayrıcalıklarından sıyrılarak kendi kültürel kökenlerini yadsımayan, bir yandan da içinde yetiştikleri Alman kültür ortamının katkılarıyla çift kültürlü (Kuruyazıcı 1992: 9) yetişen bu yeni kuşak, Doğu-Batı karışımı anlatı alanını dil oyunları ile doldurmaya başlar. Radikal eylemleri besleyebileceği kuşku taşısa da bu kuşak yazdıkları, anadili, yurdu ve köken kimliğiyle ne birinci kuşağın gözyaşlarında, ne de ikinci kuşağın belirsizliğinde (Kocadoru 2003: 69) kaybolur. Aksine vatan imgesini soyut bir dil imgesiyle (Oralış 2001: 43) özdeşleştirir. Hollywood sahnelerini (Buchjournal 2001: 13) andıran kareler ve eserlerin film akışına benzeyen okuma-seyir hızları, edebiyat çevrelerini şaşırtır. Yemek, içmek, uyku, amaçsız seyahat, seks, kokain, müzik ve rap eğlenceleri gibi yaşama dönük pek çok duygu-söz-eylemler konuşmacıların sözlerine siner. Selim Özdoğan, dil akışını müziğin ve sözlerin yaşam ritmiyle (Pazarkaya 2004: 152) oluştururken çoğu eserde kişiler, Al Pacino ya da Marlon Brando tiplerinden çıkartılır. (Saltürk 2000: 53, 55)

Gerçeklikle düşseli birleştiren bu yeni anlatı tutumu, ikinci kuşak yazarlarından olup daha çok üçüncü kuşağı temsil eden Zaimoğlu ile daha iyi anlaşılır. Yazar, Almanya'daki yabancıların geleceğe yönelik kuşku ve yakınmalarını, sokağın sesiyle, serbest bir sloganla anlatır. Onun dizgelerinde düşlerini gerçeğe dönüştürme peşinde koşan insanların öfkesi vardır. Yazarın, siyasi ve sosyal bir sorun (Max 2002: 26) dediği göç, ürettiği sorunlarla benzeşen çoğulculukla (Aytaç 1994: 178) yazını şaşırtıcı bir güce ulaştırdığı paylaşılmaktadır. Belirsizlik, kuralları hiçe sayma, anlatıda biçim öğelerinin iç içeliği, parodi, travesti ve pastij, dizgelere sanki kodlanmış gibidir. Sözcük ve söz öbekleri, kavram kargaşasına yol açtığı ileri sürülen sloganlı dil, ciddi bir yadsıma uyandırır. Zaten oysa insanlık tarihinde en hızlı gelişmeyi göstermesine karşın çok geçmeden verdiklerini geri alan Tikinti çağı (Kökden 1995: 51) yahut da oldukça süratli, acımasız, devrimci, avangard (Solgun 2006: 24) görülen ve yeni Ortaçağ (Eco 1997: 131) anıştırmasıyla, görkemli yaşamları çelişkilerle yan ana yaşayan bu çağın kendisi değil midir? Zaimoğlu, bu parçalanmış çağ bilincini, iyimserliğin kuşkuyla, savaşlarla bozulmasını, toplumların çektiği acıyla duyarsızlaşmasını, düş ve beklentileri harmanlar. Yaşanılanları çok düzeyli bir uzay (Uygur 1999: 23) denilen yazına olanca açıklığıyla aktarır. Ona göre yaşam koşullarının zorlaşmasıyla insanın umudu yitirme noktasına nasıl geldiği, tıkandığı noktada yılmaksızın sistemle, toplumla nasıl çatıştığı, artan belirsizlik, toplumsal ve yazınsal kurallar hiçe sayılarak, geleneksel anlatı değiştirilerek aktarılabildi. İçeriğin çok boyutlu bir harmoni, biçiminse karmaşıklaştırılarak dinamik bir konuşma kurgusu (Aytaç 2003: 138) halinde işlenmesi eseri özgünleştirdiği için bu tutumun Alman yazınına genişlettiğine kuşku yoktur. Bugün çoğu Türk ve Türk kökenli Alman

yazar, aynı uğraşıyla hak ettiği onuru yaşamaktadır. Üç kuşağa özgü yazın uğraşlarını kısaca özetledikten sonra şimdi onların belki de en uç söylemini dillendiren Zaimoğlu ve anlatısını tanımaya çalışalım.

### **b) Feridun Zaimoğlu'nun Özyaşamı**

Zaimoğlu, 1964'te Bolu'da doğar ve işçi göçüne katılan ailesiyle birlikte henüz beş aylıkken anne kucağında Almanya'ya gelir. Aile, uzun bir tren yolculuğu sonrasında baba Zaimoğlu'nun iş tuttuğu Berlin'e yerleşir. İletişimsiz geçen beş yıl sonra daha iyi iş ve gelir umuduyla Münih'e taşınmak zorunda kalır. Okul yıllarında pek çok yabancı çocuğu gibi yeterli dil bilmediği için defalarca gülünç duruma düşen Zaimoğlu, dışlanmayı, aşağılanmayı had safhada yaşar. Kendisi gibi toplumun alt katmanlarından gelerek zirveye yükselen, yıldızlaşmalarına rağmen geldikleri yeri unutmayan futbolun kralı Pelé'ye (Edson A. do Nascimento), ringlerin devi Muhammed Ali'ye (Cassius M. Clay Jr.) özenir. Annesinin aynı modelde ördüğü Anadolu beğenisi, uyumsuz renkte kazakları giyerek, babasının getirdiği gurbet filmlerini izleyerek büyür. Sosyal çevrede yaşadığı iletişimsizliklere, defalarca işittiği *Hayır!* la yüzünün kızarmasına içlenir. Bir gruba ait olmama ve toplum dışında bırakılmanın oluşturduğu bunalımla depresyon geçirir. Bir süre bulaşıkçı, yardımcı işçi sıfatıyla çalışır. Yaşamın yabancı için yabanda ürettiği sıkıntılar, onun içinde besledikleriyle de gelişmektedir. İletişim sorununu aşma zorunluluğu ve bilinciyle Alman dilinde eline geçen her şeyi okur. Bu azimle dil sorununu aşar. Münih'te tıp ve sanat öğrenimi görür. Yaşadıklarının, gözlediklerinin, sezdiklerinin etkisi ve yazına olan merakıyla öğrenimlerini yarıda bırakır. Böylece bir yabancı olarak öğrenme sorunlu yaftasını boşa çıkarmayı başarsa da bu davranışı aslında yaşamının ilk ve süreğen kırılmasıdır. Yazar, yazın-sanat arasındaki eğilimini şöyle açıklar: "Ben tipik bir öğrenim bırakma şampiyonuyum ve sanatımı tıpkı tıp öğrenimim gibi yarıda bıraktım. Yani, ben çekinik bir ressamım." (Berliner Morgenpost 11.09.2002)

O yıllardaki kimliğiyle melankolik çılgın (Der Spiegel 24 März 2005) Zaimoğlu, çoğu yazar gibi sesini şiirle duyurmaya başlar. Çok geçmeden yazdıklarının beğeni bulmadığını fark eder ve yazmayı bırakır. Bir süre sonra Kiel'e taşınır ve bu şehirde müzik yapan Carter Grubu'yla tanışır. Onların farklı yaşam anlayışından etkilenir ve grup üyeleriyle yakınlık kurar. Stüdyoda şarkı sözleri üzerine konuştukları sırada grup üyesi Ali'nin, Türklerin Almanya'da ezildiği, didinip durdukları ama bunu kimsenin görmediği, seslerini kimsenin duymadığı, dolayısıyla psikolojik eziklere döndüğü yönünde yaptığı kışkırtıcı konuşma, yazar için ilk kıvılcım olur. Dinlediği bu ateşli konuşma, sanki ona yazmasını fısıldamıştır. Zaten yabancının mutlak uyumu beklentisine, siyasetçilerin kimlik belirleme tutkusuna bir türlü anlam verememiştir. Öte yandan politikacılar uyum üzerine konuşuyorlarsa, öncelikle bir Türk'ü oluşturuyorlardır düşüncelerinde (Laviziano 2001) tespiti, kendileri için güdülen önyargıları açığa vurmaktadır. Bu son derece önemli sorunu dillendirecek güçlü-keskin bir kaleme ihtiyaç olduğu ortadadır artık.

Hem bilinmeyen kozmotik *Kanakistan* ülkesinin ahenksizliğini ve kulakları tırmalayan anarşist kanonunu (Rappe 2002) yazına aktarmanın zorluğu, hem de alacağı eleştirilerin şiddeti onu yıldırmaz. Kuşakların değişimini, modern yaşamın çıkmazlarında hibe oluşunu, metropol ağzı, deyimleri ve şiirsel dille, bulaşıcı bir anlatı yükseltme zorunluluğu (Tagesspiegel 13.04. 2004) olarak gördüğü yazına taşımayı göze alır. Bu çıkışla 1994'te hazırlıksız ve düzeltmesiz karalamalar yapar. Radyo oyunu, öykü, senaryo, tiyatro eseri denemeleri arasında 1995'te *Kanak Sprak*'ı okurla tanışır. Yazın çevrelerini şaşırtan bu eserin hemen ardından diğer eserleri yayımlanan Zaimoğlu, köken olarak üstlendiği *Kanak*\*\* sözcüğüyle söyleyeceklerini Almanların kulağına söylemeyi başarmıştır. Yazar, öğrencilik yıllarında Berlin Üniversitesi'nde katıldığı bir eylemde burnuna aldığı darbenin öcünü, aynı üniversitede okuma saatleri düzenleyerek, öğrencilere yazın ve sosyal konularda bilgi desteği vererek, 2004'te *Konuk Öğretim Üyeliği*'ne lâyık görülerek alır. Pek çok ödülün yanı sıra 2003'te Ada Yazarı olarak doruğa çıkmasına karşın onun için belki en önemli ödül, Alman Kültür Elçisi sıfatıyla Almanya'yı İtalya'da temsil etmesi olmuştur. Yazma gerekçesini, büyük bir haz ve meydan okumaya (Fluter 28.11.2004) bağlayan yazar, halen Kiel'de yaşamakta, serbest yazarlık yapmaktadır.

### c) Feridun Zaimoğlu'nun Yazın Anlayışı

Zaimoğlu'nun kuşağı ya Almanya'da doğan ya da çocuk yaşlarda aileleriyle birlikte bu ülkeye gelenlerden oluşur. Okulda Almanca, evde Türkçe iletişim kurarak okulun, mahallenin, diskonun sorunlu gençleri olarak büyür. Sosyal koşulların çetrefilleşmesi, iş, konut, gelir yetersizliği ve radikal eğilimler onların aile-çevre-toplum-kurum bağlarını zayıflatır. Kökenlerini yadsımasalar da iki toplumun kıyasına düşer ve itilmişlik hissiyle kendi küçük gruplarını oluşturur. Aitliğe özgü soruları genellikle cevapsız bırakmaları, onların küresel kültürün birer uzantısı (Kaya 2002: 10) olmalarına bağlanır. İşte bu grupların birinden çıkan yazar, ayrıcalıksızlığı sığ ve yalın görür; kimliğiniyse, "benim Alman olduğum, Alman yazar olduğum açık" (Berliner Morgenpost 11.09.2002) şeklinde tanımlar.

Zaimoğlu, önceki kuşağın ezik, kıyıya çekilen tavrını asla kabul etmez; kültürel sığınma noktaları aramaz. Algıladığı bütün olumsuzlukları, yabancı-melez kimlikler adına özgün bir dile taşır. Böylece, gizli kod ve göstergeleriyle argo bir ağız ve Kreol bir dil (Zaimoğlu 2004: 13) ağırlıklı *Kanakça* (*Kanakisch*) doğar. Özgür konuşma stiliyle bu dil, öznel düşünceleri dile getiren Rap'le akrabadır. İfadeleri sokağın jargonuyla beslenen *Kanak* sözü, Türklerin yarım asrı aşkın göç macerasının ikinci kuşak ve daha çok da üçüncü kuşak göçmen çocukların taşıdığı

\*\* **Kanak/Kanake:** İlk zamanlar Büyük Okyanus'un doğusunda Hawaii, Easter ve Yeni Zelanda adaları arasına dağılan ada grubundan (Polinezya) gelen ve Polinezyalı adı verilen göçmenlere, daha sonra İtalyanlara ve Almanya'da yoğun yabancı nüfusu oluşturmalarıyla birlikte Türklere yakıştırılmış aşağılayıcı, küfür anlamlı bir sözcüktür.

bir etiket (Zaimoğlu 2004: 9) olmaya yetmiştir. Kendilerine yaftalanan bu söz olumsuz anlamını kaybetmiş; adeta hak arayıcı, sahiplenilen bir slogan olmuştur. Yazarın, yazınsal savaş sloganı (Yeşilada 2001: 211) olarak sahiplendiği bu sözle, uyum sağlamaya çalışan ebeveynlerin sinik, zayıf ve korkak tavrının kırılması amaçlanır.

Anlatılarda çoğulcu bakış açısı hakimdir. Bu anlatım biçimiyle çağın dışlayıcı, kışkırtıcı ruhu yansıtılır. Anlatıların uçları toplumsal çarpıklıklara, kuşak değişimlerine ve sorunların derinleşmesine uzatılarak Türklerin ülkeye geri dönme düşüncesinin ortadan kalktığı duyurulur. Zaimoğlu'na göre toplumsal sınıflandırmaların önüne geçilmesi, azınlık toplumunun gençleri ile çoğunluk toplumunun gençleri arasındaki sürtüşmeleri (Karakuş 2001: 77) bu dille daha anlaşılır şekilde dışa vurulabilmektedir. Seçtiği kahramanlarla kurumların, sokağın, parkın, barın, pavyonun... gerçeğini yakınlaştırılır. Arada kalmışlık, yabancılaşmışlık, parçalanmışlık gibi konuların yerine, iki çevrenin, iki dilin, iki kültürün birbirine işlenerek öfkeli, kafa tutan, teslim olmayan, yaşam hakkını arayan ve savunan (Pazarkaya 2001: 68) bir tavır konur. Yine de geleneksel ve modern, inanç değişimleri ve çatışmalar arasında kimlik arayışlarını kaybetmez. Metinlerin tonu eserden esere değişse de anlatıcıları jest, mimik ve ifade tarzlarıyla olumlu anlatı düzeninde konuşurlar. Bu açıdan Milan Kundera'nın *Bilmemek* romanında yurtsuzluk duygusu ve göçmenliğin güçlüklerini çeken kişilerinden uzaklaşırlar. Onlar gibi, hiçbir vatan, hiçbir yer, hiçbir dil (Radikal Kitap 30.11.2001) anlayışı içinde değildirlenir. Özellikle aralarından koşullara yenik düşerek bir kenara sürüklenenler dili kolayca eylem diline dönüştürürler. Dil kışkırtıcı, estetik şifrelerle dolar, sözcük ve cümleler çözümlenmeleri, çeviriyi zorlar. Bu bağlamda yazarın söylemine ancak sözdizimsel ve anlamsal öncelemeler (Özünü 2001: 93) ile yaklaşılabileceği söylenilebilir. Ayrıca şehirden şehire değişmesine rağmen onun dili aslında sade bir dil yığını değil, çağıl çağıl akan bir nehir... Bir dil karması. Melez bir ses (Interkulturelle Jugendarbeit 10.12.1997) şeklinde değerlendirilir. Yazarın özellikle romanları, birtakım şeyleri değiştirecek ve dönüştürecek (Yavuz 2003: 57) güce bu sesin sertliği ve isyanıyla ulaşır. Eserlerin çokanlamlı kodlar içermesi, *Kanak* için düşünce bağlamında dilin vatanının olmadığıyla açıklanır. Detaylı durum protokolleri ve yakın görüşmelerle yakalanan homojen dil aşkınlığı ise, konuşmacılarının problemleri kişiliğinin bir aynası, ödün vermeyen köksüzlüğün bir göstergesidir. (Brunner 2004: 88) Gençlerin kişiliğini belirleyen sözler, kendini anlatmanın alaylı formları (Brunner 2004: 88) halindedir. Düzene boyun eğmemiş, uyruk pusuna düşmek istememiş, güçlü imajlara ve homojen kimlik anlayışının kırılmasına yedirilmiştir. Çoğunluk toplumunun anlamlandıramadığı davranışlarına karşı göçmen çocukların melez sesi (Freitag 13.10.2000) olmayı başaran yazar, hemen her kökenden yabancıların, özellikle Hiphop kültürüyle haşır neşir olanların, kimlik takıntısıyla kavgalı çevrelerin kült ismi (Hürriyet 10.03.2005) olur. Çünkü Alman toplumuyla iç içe yaşamının sıkıntıları az denilemeyecek kadar ortadadır. Zaimoğlu, yadsınacak kertedeki bu kaygısızlığı şöyle özetler:



“...Ya, yüzünü şeytan görsün deyip Alman toplumuna küsecektim ya da kendimi frenleyecektim. Frenledim, özgüvenimi yanıma aldım ve yola çıktım. Biz Almanya’da acayip bir kağanın içindeyiz. Asimilasyon kavgası sürüyor. Almanlar Türklere Bize ayak uyduracaksınız. Size baktığımızda aynaya bakmış gibi olacağız diyorlar. Bu delilik. Karşı koyuyoruz. Benimki bireysel bir bakış açısı. Zorbalığa karşı tepki veriyorum...” (Hürriyet 10.03.2005)

Eserlerin konuşmacıları tepki verirken zıtlıkları *Kanakça* ve arabesk pop esprileriyle besler. Yazar, anlatılarının pornografik ve sığ, dilinise oryantal olduğu yönündeki eleştirileri şöyle cevaplar: “Gelecekte de yaramaz kitaplar yazacağım. Yaşam yaramaz çünkü. Uslu kitaplar hayatı anlatmaz, anlatamaz... Vay Almanya’nın haline. Bu daha başlangıç!.. Türk hamurum olmasaydı ben bu kitapları yazamazdım.”(Hürriyet 10.03.2005) Bu eğilimini, anlatının formal kriterlerinin olmadığıyla (Die Zeit 07.11.2002) bağdaştıran Zaimoğlu öğrenime, çalışmaya, yaşam sorumluluğuna aldırılmayıp kahvelerde, diskolarıda... dolaşarak başıboş bir yaşamı seçen gençleri, onları sistemle kavgaya tutuşturan siyasal duyarsızlığı, yarın kuşkusu ve puslu bir geleceğe sürüklenişi bir arada anlatır. Yeni kuşağın yaşamdan kopardığı küçük mutluluklarla yetinerek içten içe törpülenmesi, sonlarını beklemenin dinginliğini yitirmesi onun merceğine takılır. Kısadan anlatımlı dilleri, komik olduğu kadar ayağa kaldırmaya çalışılan ifadeleri, ne tek anlamlı Türkçe, ne de Almancadır. (Interkulturelle Jugendarbeit 10.12.1997) Sözcükleriyle getto yaşamının üzerlerinde oluşturduğu psikolojik etki, argo ağırlıklı, sloganlı sözlerle dışa vurmuştur. Göçmen oğulları ve kızlarının canlı tablolarının yankısı (Rüdenauer Januar 2003) *Kanak Sprach, Abschaum* ve *Koppstoff*’a taşınmış; suçlayıcı, etnik kabullenmezliğin sonuçlarına dikkat çekilmiştir. Yazarın siyasal yanılığının artık kabul edilmesini işaret eden ve *Protokoller* adını verdiği bu eserlerde konuşan her yaşta ve her meslekte Türk insanı, esprisi benzerini aratan sövmenin Neobarok bir tarzını (Die Tageszeitung 20.12.2004) dener. Noktasız, virgülsüz, dil kurallarını hiçe sayan konuşmalar psikolojik durumun bir sonucudur. *Liebesmale scharlachrot*’la mektup romanı sanki yeniden canlanmış gibidir. Kahramanın, Almanya’dan kaçıp vatana gelme isteğinde olan her Türk’e, kaynar suya bir yemek kaşığı hardal karıştırarak ayak banyosu yapması (Zaimoğlu 2001: 293) gibi bir önerisi vardır. Özlemin zamanla artan etkisinin nasıl can yakacağı, asıl yangınınsa vatana varış ve geri dönüşle katlanacağı bu öneride gizlidir. *Kopf und Kragen*, güncel yaşamı ve bu yaşamın parçalarını bir araya getirir. Zenginliği yansıtmayan tamirlik arabalarıyla, iri altın-gümüş künyeli, kolyeli, kadın satıcıları, cepçiler, büfe sahipleri... (Magazin Titel 20.01.2004) adeta zıtlıklar dünyasında yaşam kavgası vermektedir. *German Amok*’la çöküş ve tembelliğe bakış atılırken, okur bir ölüm bekleyişine çekilir. Romanda Berlin sanat çevresinde bir kadınla garip ilişkiler yaşayan başarısız bir ressam, aşkı ve meslek yaşamının yüzeyselliğiyle

şehre sırtını döner. İçindeki özlem, gerçekte bir başka sanat çevresine kaçıtır. Yazarın biyografisinden bir kesit olabilen bu kare, yabancıların tabuları yıkarak mutsuzluğunu giderdiğinin bir göstergesidir. Zengin sanat çevresinin görselliğinde Holocaust'a kadar itinayla yaşanan bütün tabuları (Neue Zürcher Zeitung 29.03.2003) açan eser, pornografiyle, siyasal çekişmelerle renklenir. Etkin, irtica kokan ve kültürel olarak tutucu bir eylem kitabı (Die Zeit 14.11.2002) olarak hükümlerinin ve hizmetin, eziyetin ve hoşnutluğun kategorilerini (Frankfurter Rundschau 09.10.2002) betimler. Kriminal komedi tarzındaki *Leinwand*'da fanatizmin ve ırkçılığın ürettiği sorunlar, çözümlere kayıtsız kalış, panoramik bir genişlik kurularak komediye dönüştürülür. Olay örgüsü, uyuşturucunun etkisiyle kendinden geçen Türk kızına tecavüz edilerek öldürüldüğü, katilinse bağımlı bir Alman sokak serserisinin çıktığı üzerine kuruludur. Sorgulama sırasında, arkadaşlarının gizli ırkçılığını (Tagesspiegel 16.01.2004) anlayan komiser Seyfeddin, yaşadığı dramın ağırlığını psikolog Claudia'nın duygusal yakınlığıyla aşmayı dener. Anlatı ilerledikçe komik bir algıya dönüşür. *Zwölf Gramm Glück*'le vatana dönmeyi deneyen ama bir türlü başaramayan on iki kişi, sanki öte dünyanın insanlarıymış gibi on iki hikayede on iki mutluluk arayışı içindedir. Her hikaye yalnızca bir gram mutluluk sunsa da umutları gerçek sevgiye, başka vatanlara bağlama iyimserliğini kırarak ağırlıktadır. Zaimoğlu'nun, "Bu belki de iyimser tavırdan daha fazla bir şey. Bu sadece bir arzu değil, özlemleri dolduran bir emin oluş. Küçük anlık güzellikleri geçmek istemedim, insanın ihtiyaç duyduğu pudra şekerini de." (Münchener Merkur 21.04.2004) dediği gibi hikaye de olsa mutluluk için en küçük umuda, güvene her zaman gereksinim vardır. Ciddi boyutta sosyal uygunsuzluklar, bürokrasinin kaypaklığı, kötü giden ilişkiler ve katlanabilirliğin sınırları (Esselborn 2004: 27) *Liebesmale scharlachrot*'ta psikolojik bir tonla dışa vurulur. *Drei Versuche über die Liebe* aşkın deneyimlere kaldığını, Shakespeare'den uyarlanan *Othello* ise yaşlı bir generalin yaşamının sonbaharında genç, güzel bir asilzade kızına duyduğu aşkı ve dramatik sonu duyurur. Eser duygusal drama, kıskançlık ve aşkın harika öyküsü (Foyer-Das Theatermagazin 29.03.2003) şeklinde değerlendirilir. Anadolu kadınının modern yaşama ve topluma uyumunu konu alan *Leyla* romanı, Türkiye'den Almanya'ya uzanan bir yolculuk sonrasında oluşur. Eserin temasını, "Benim romanım annemin hayat hikayesine dayanıyor. Annem Malatya'da 17 yıl yaşadı. Ben onun hatıralarını kasete kaydettim. (Radikal Gazetesi 07.06.2006) diyerek açıklayan yazar, içeriğin Emine Sevgi Özdamar'ın *Yaşam Bir Kervansaray* adlı romanından intihal olduğu yönündeki iddiaları reddeder. *Schwarze Junge Frau* adlı eser, inanç değerleri ve cinsel monologlar üzerine kuruludur. Daha çok kadını odağına alır ve onun sorunlarını neoislam-neofeminist açıdan irdeler. Bu yönüyle ayrımcı değil, eğlenceli bir oyun akışını andırır. Yazarın bir diğer eseri *Liebesverbrannt*, kahramanının mutlu olduğu yaşamında bir kesinti anıyla okuru şaşırır. Türkiye'de geçirilen bir kaza, meleğe benzer bir kadının yardımıyla ucuz atlatılır. Romantik anlatı tutumuyla aşkı da içine alan roman, yazar ve annesinin bir Türkiye seyahatini öykülerken yaşam-ölüm çizgisinde yaşam yakın olunan ikramlardan biri olarak görülür. Yoğun bir duygu ve ince bir mizahla komik ve trajik olan iç içe işlenirken

her aşkın geride mutlaka iz bıraktığı ama yanık izinin asla geçmediği üzerinde durulur.

Özetlendiği gibi uyum sürecini onaylamayan ve baskın Alman kültürüne karşı yeni anlatılar geliştiren Zaimoğlu, yansıttığı çokseslilik ve sanatsal değer bakımından eserleri Türkçeye ancak kısmen ve zorlukla (Yeşilada 2001: 237) çevrilebilen bir ayrıcalığa sahiptir. Kimlik belirleyici bir parolaya dönüşmüş *Kanak(a)* küfrü (Zaimoğlu 2004: 17) ile anılanlar arasından çıkmanın pişmanlığı içinde değildir. Aldığı sorumluluğu, yabancıların gönüllü sözcüsü, idolü olmasını onların kullanılmasına bağlayan yazar, bu durumu şöyle açıklar:

*“Kendi anlayışına göre Alman Kanaksta’sı da vardır. Benim eklediğim bu ülkede yaygınlaştırıldı ve sosyal hatalar için azınlıklar günah keçisi olarak kullanıldı. Bu etnik nedenlerin alanını ve suçlamaları terketmek ve sosyal gerçekliğe yönelmek istiyorum. Öte yandan bu dünyanın karşısında acılatmayı da anlatmak. Bu söyleşileri ayırt eden tek faktör budur ve aslında onu siyasallaştırmaktadır...”*  
(Interkulturelle Jugendarbeit 10.12.1997)

Eserlerin hemen hepsinde Almanya gerçeği kışkırtıcı söz, sembol ve imgelerle karelere sığdırılırken değerlerin değişkenliği yüzleştirilir. Sözdizimlerinin tonu ve ürettiği soruyla toplumsal çarpıklık gibi önemli bir gecikme vurgulanır. (Can 1998: 2007) Sıklıkla ve kasıtlı başvuru sözcük bileşimleri, yalnız başına kullanıldıklarında verdikleri anlamlardan daha güçlü, daha kışkırtıcı anlam ve algı uyandırır; seçilen sıfatlar, sıfat kökenli isimler ve eylemsiler söylemi güçlendirir. Bu çerçevede üretilen eserlerin sanatsal değerleri, kalemlerinin Almanya’da eğitim görmüş, Alman toplumuna uyum sağlamış ve Alman kültürüyle bütünleşmiş olmasına (Kuruyazıcı 1992: 9) bağlansa da onlar iki kimliği de taşımaktan pişman değildirler. Yazarın Lazarus’a\*\*\* benzettiği Almanya’daki Türklerin derdi bir hesaplaşma değil, kültürlerarasılığı ve tolerans ruhunu ağızından düşürmeyen Alman toplumunun üstün ırk anlayışından sıyrılarak insanlık adına özveriye hazır olduğunu görmek, en azından hissetmektir. Zaimoğlu’nun söylemini bu bağlamda anlayabilmek için eserlerinin hem içsel hem dışsal (Aytaç 1997: 87) anlamda çoğulcu bir bakışla okunması gereklidir. Zira Türkler göçle birlikte girişimci ruhu da Avrupa’ya da taşımış; soğuk, dışlayıcı ve hızlı yaşam kültürüne zamanla uyum sağlayıp o coğrafyanın kalkınmasında önemli pay sahibidirler. Kazandırdıkları ekonomik ve kültürel ivme ciddiye alınmaksızın daha çok kimliklerinin

\*\*\* **Lazarus:** Zaimoğlu, Almanya’da aynı kaderi paylaşan Türkleri bu kimlikte toplamış; onların sabırla bekleyip direnme, yok olmadan, ölümden kalkıp gelme ve ayağa kalkma konumuna dikkat çekmiştir.

sorgulanması, önemli bir çelişkiyi ortaya koyduğu gibi Alman toplumunun beklediği uyumun bir anlamda üçüncü kuşakla kendiliğinden gerçekleşmiş olmasını da doğrulamaktadır. Bu olumsuzluğa, Türk kültürünü benimseme düzeyinin 1. kuşaktan 3. kuşağa doğru gittikçe azalma göstermesi (Şahin 2010: 125) eklense ve Almanya rüyası bazıları için sona erse de yeni kuşak en azından şimdilik ne beslendiği öz kültüründen kopabilmekte, ne de içinde yaşadığı toplumda kaybolmaktadır. İki kültürü de benimseyen ve yeni bir kimlikle karşımıza çıkan, mayası Türk olan bu insanlar, kültürleşen ve geleceğe özgü beklentilerini Almanya üzerine kuran anlayışlarıyla, zor anlaşılabilir da düşünce bazında Avrupa'yı şekillendirecek güçte ve girişimler içindedirler.

## SONUÇ

Toplumsal çarpıklıklar, çirkinlikler, dışlanma, şiddete maruz kalma gibi olumsuzluklar, göçmenlerin coğrafya ve zaman tanımayan yazgıdır. Sorunlar katlandıkça tepkiyi, ayağa kalmayı zorlar. Tıpkı Malcom-X'in Amerika'da 400 yıldır yaşanan benzeri sorunları Biz'li, ateşleyici konuşmasıyla duyurması gibi. Tıpkı Zaimoğlu'nun anlatamadığı, anlaşılmadığı, eğitim ortamlarında aşağılandığı, depresyon geçirdiği yılların öcünü Clay ve Pelé gibi yıldızlaşarak kökenlerini unutmayan, yabanda yaşadıkları talihsizliği sindiremeyen insanlara yakınmayı, kayıtsız kalışı unutturduğu, sessizliği bozduğu gibi. Ona göre siyah Müslümanlara kendi ülkelerinde biçilen *serseri* imajı, modern Avrupa'da Türklere biçilen *yük, uyumsuz yabancı* imajından farklı değildir. Efendinin sesini kulaklardan, bakışındaki anlamı sezgilerden ötelemenin, çöküntüyü dirilişe dönüştürmenin vakti gelmiştir. O halde çöküntüyü en iyi hisseden, uykuları kaçan, çıkış arayan, analizler yapan yabancı, sesini duyurmak anlatısını yenilenmek durumundadır. Sosyal hakların keyfi uygulamalarla dağıtılması, ülkeye dönüş yaptırımları, sert, argo ağırlıklı... sözlerle yazını zorluyorsa, işaret edilen panorama anlaşılmalıdır artık. Anlatıda sınıf atlamanın yanı sıra yaban görülenin, dışlananın gücünü yansıtan bu tutum, hem göç ve göçmenliğe çokyönlü açılımlarla bakışı, hem de dünya yazınına katkı sağlamayı ilke edinmektedir.

Zaimoğlu, anlattıklarıyla eleştirileri üzerine çekse de kazandıkları-kaybettikleriyle, doğruları-çelişkileriyle yeni kuşağın sadece gurbetçileri değil, iki kimliği ve iki kültürü benimseyen yeni Avrupalıları olduğu savındadır. Burada kasıt toplumsal yapılar da suçlu arama ya da değerleri yüzleştirme değil, göç olgusunun nedenleri ve sonuçlarıyla ele alınmasına çağrıda bulunmaktır. Onun dilinde ayrımcılıktan bıkmış insanların öfkeleri, kimlik takıntıları, yaşadıkları psikozla daha da artmakta; kuşku, anlık mutluluklara, şiddete, inanç değerlerine, fantezilere, sadakat duygusundan uzaklaşmaya kaymaktadır. Onlar için asimile sözcüğü daha az kullanılmakta, kültürel değerlerse toplum sosyolojisine bağlı olarak hızla değişmektedir.

Bütün olumsuz gelişmelere karşın yaşam kültürünü modernite ile birleştirebilen Türkler, iş yerleri açmaları, yabancı dil öğrenmeleri, kurumlara yerleşmeleri, siyasal güce ulaşarak yönetime katılmalarıyla bugün gıptayla izlenmektedir. Bir yanda yaşamın kıyısına düşseler de diğer yanda girişimci ruhla insanın yaşam kalitesini yükseltmeye özen göstermekte; ekonomik ve siyasal güçleriyle sadece Almanya'nın değil, bütün Avrupa'nın gözünü korkutmaktadır. Onların Avrupa'ya kazandırdıkları kaybettiklerinden daha fazla olduğuna göre o kıtanın bireyleri olarak görülmeyi hak etmektedir. Toplumsal-kurumsal yapıları ayakta tutma çaba ve yetenekleriyle, barışa her daim katkı sağlamalarıyla bu insanların yaftalardan, önyargılardan önce insan olarak görülmeye hakkı vardır. Öz kimlikleriyle Avrupa yapbozunun parçaları olarak görülseler bile onların maceradan-yıkmadan-bozmadan ziyade, hep yapmanın-oluşumun-birleşimin içinde yer aldığı apaçık ortadadır. Gelecek ilk çeyrek yüzyılda Almanya denilince Türklerin, Avrupa denilince yine Türklerin geleceğine kuşku yoktur.

**KAYNAKÇA**

AUDI MAX, (07.08.2002), *Die Hochschulzeitschrift*, 15. Jahrgang, Nürnberg.

AYTAÇ, Gürsel, (2003), *Genel Edebiyat Bilimi*, İstanbul: Say Yay., 1.bs.

\_\_\_\_\_, (1997), *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Ankara: Gündoğan Yay., 1.bs.

\_\_\_\_\_, (1995), *Edebiyat Yazıları III*, Ankara: Gündoğan Yay., 1. bs.

\_\_\_\_\_, (1994), “Sürgün Edebiyatı”, *Gündoğan Edebiyat*, Cilt: 3, Sayı: 11-12.

BADE, K. J, (1993), “Immigration and Integration in Germany since 1946”, *European Review* 1.

BERLİNER MORGENPOST, 11. September 2002.

BRUNNER, Maria E, (2004), “Migration ist eine Hinreise. Es gibt kein Zuhause, zu dem man zurück kann”, *Die andere Deutsche Literatur*, (Hrsg. Manfred Durzak und Nilüfer Kuruyazıcı), İstanbul Vorträge, Königshausen & Neumann GmbH, Würzburg, s. 71-90.

BUCHJOURNAL, Schweiz, 2 / 2001.

CAN, Özber, (2007), Feridun Zaimoğlu'nun *Leinwand (Perde) ve Zwölf Gramm Glück (Oniki Gram Mutluluk)* Adlı Eserlerinde Sözdizimsel ve Anlamsal Öncelemeler, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

CUMART, Nevel A, (1995), (çev. Ali Gültekin), *Ebedi Su*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yay.

DER SPIEGEL, 24. März 2005.

DIALOG, (1994), *Interkulturelle Zeitschrift für Germanistik*, Ankara.

DIE TAGESZEITUNG (TAZ- Bericht), 20.12.2004.

DIE ZEIT (Interview), 07.11.2002, (a)

DIE ZEIT, 14.11.2002, (b).

ECO, Umberto, (1997), *Ortaçağı Düşlemek*, (çev. Şadan Karadeniz), İstanbul: Can Yay., 2.bs.

- ESSELBORN, Karl, (2004), "Deutschsprachige Minderheitenliteraturen als Gegenstand einer kulturwissenschaftlich orientierten interkulturellen Literaturwissenschaft", *Die andere Deutsche Literatur*, (Hrsg. Manfred Durzak und Nilüfer Kuruyazıcı), İstanbul Vorträge, Königshausen & Neumann GmbH, Würzburg.
- FLUTER, 28.11.2004.
- FOYER (Das Theatermagazin), 29.03. 2003.
- FRANKFURTER RUNDSCHAU, 09.10.2002.
- FREITAG, Nr. 42, 13.10.2000.
- HÜRRIYET, 10.03.2005.
- INTERKULTURELLE JUGENDARBEIT (Verlockende Jugendarbeit), 10.12.1997.
- KARAKUŞ, Mahmut, (2001), "Sıra Dışı Bir Yazar: Feridun Zaimoğlu", *Gurbeti Vatan Edenler-Almanca Yazan Almanyalı Türkler*, (yay. haz. Mahmut Karakuş, Nilüfer Kuruyazıcı), Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., / 2659, 1. bs., s. 273-284.
- KARTAL, Bilhan, (1990), *Türkische Migrantenkinder in Österreich/Soziokulturelle Hintergründe Ihrer Sprachschwierigkeiten*, Universität Klagenfurt (Österreich) (1988). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay., No. 372, (Yayımlanmış Doktora Tezi, 1990).
- KAYA, Ayhan, (2000), *Berlin'deki Küçük İstanbul*, İstanbul: Büke Yay.
- KOCADORU, Yüksel, (2003) *Geçmişten Günümüze Almanya'da Almanca Yazan Türkler ve Emine Sevgi Özdamar*, Eskişehir: Rema Matb.
- \_\_\_\_\_, (1997), *Zwischen Ost-Westlicher Ästhetik, Deutschsprachige Literatur von Türken*, Eskişehir: Birlik Ofset / Matb. ve Yay.
- \_\_\_\_\_, (1995a), *Türkenmond-Gedichte aus Frenghistan*, Johannes Heyn Verlag, Klagenfurt.
- \_\_\_\_\_, (1995b), "Orientalische Märchentradition als deutschsprachige Literatur von Türken", Tagungsbeiträge des V. Türkischen Germanistik Symposiums, (red. Mustafa Çakır), Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yay., 1996.

- KÖKDEN, Uğur, (1995), *Tiksitni Çağı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. bs.
- KURUYAZICI, Nilüfer, (2001) "Almanya'da Oluşan Yeni Bir Yazının Tartışılması", *Gurbeti Vatan Edenler-Almanca Yazan Almanyalı Türkler*, (yay. haz. Mahmut Karakuş, Nilüfer Kuruyazıcı), Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., / 2659, 1. bs., s. 3-24.
- \_\_\_\_\_, (1992a), "Alman Okurlar ve Türk Göçmen Yazınına Yeni Bir Bakış", *Hürriyet GÖSTERİ - Sanat Edebiyat Dergisi*, S.144.
- \_\_\_\_\_, (1992b), "Niçin Almanya'da Yazan Türkler", *Hürriyet GÖSTERİ, Sanat Edebiyat Dergisi*, Sayı.144.
- LAVİZİANO, Alex vd, "To be German or not to be...", Univarsität FB. Instituts für Ethnologie, Band 3, Nr. 1. 26.04.2001.
- MADJEREY, Abdolreza, (1985), "Ohne Vermittler", Eine nicht nur Deutsche Literatur, (hrg. Irmgrad Ackermann und Harald Weinrich), Serie Piper, München.
- MAGAZİN Titel, 20.01.2004.
- MUNCHNER Merkur, 21.04.2004.
- NEUE ZURCHER Zeitung, 29.03.2003.
- ORALIŞ, Meral, (2001a), "Gurbeti Vatan Edenler", *Gurbeti Vatan Edenler/Almanca Yazan Almanyalı Türkler*, (yay. haz. Mahmut Karakuş, Nilüfer Kuruyazıcı), Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., / 2659, 1. bs., s. 35-50.
- \_\_\_\_\_, (2001b), "Zehra Çırak: Yitirilmişliklerle Kazanılan Kültürler", *Gurbeti Vatan Edenler/Almanca Yazan Almanyalı Türkler*, (yay. haz. Mahmut Karakuş, Nilüfer Kuruyazıcı), Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., / 2659, 1. bs., s. 209-221.
- ÖZDEMİR, Cem, (1998), "Ayakları ile Almanya'da Kafalarıyla Türkiye'de mi?" *Zor Diyalog, Türkiye ve Almanya*, İstanbul: Ege Yay.
- ÖZOĞUZ, Yüksel, (2001), "Zafer Şenocak: İki Kültürün Kesiştiği noktada Yeni Bir Şiir Dili", *Gurbeti Vatan Edenler/Almanca Yazan Almanyalı Türkler*, (yay. haz. Mahmut Karakuş, Nilüfer Kuruyazıcı), Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., / 2659, 1. bs., s. 201-208.



- ÖZTÜRK, Kadriye, (1995), “Der Beitrag der Emigrantenliteratur zur interkulturellen Germanistik”, *Tagungsbeiträge des V. Türkischen Germanistik-Symposium*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay., 1996.
- ÖZÜNLÜ, Ünsal, (2001), *Edebiyatta Dil Kullanımları*, İstanbul: Multilingual Yay.
- PAZARKAYA, Yüksel, (2004), “Generationswechsel – Themenwechsel”, *Die andere Deutsche Literatur*, Hrsg. Manfred Durzak und Nilüfer Kuruyazıcı. İstanbul Vorträge, Königshausen & Neumann GmbH, Würzburg.
- \_\_\_\_\_, (2001), “Yazın Açısından Almanya’nın Birleşmesi/Türk ve Alman Topuluklarının Kaynaşmasında Ayrışım”, *Gurbeti Vatan Edenler-Almanca Yazan Almanyalı Türkler*, (yay. haz. Mahmut Karakuş, Nilüfer Kuruyazıcı), Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., / 2659, 1. bs., s. 61-71.
- \_\_\_\_\_, (1988), “Literatur ist Literatur”, *Eine nicht nur deutsche Literatur*, Hrg. Irmgard Ackermann und Harald Weinrich. München.
- RADİKAL Gazetesi, 07.06.2006.
- RADİKAL Kitap, 30.11.2001.
- RAPPE, Michael, (2002), “Zwischen Goethe und Kanake / Interview des Monats”, Laks, Hessen.
- RUDNAUER, Ulrich, (2003), “Feridun Zaimoglus Romane ‘Liebesmale, scharlachrot’ und Genman Amok”, *Literaturkritik 1*.
- SALTÜRK, Şener, (2000), “Winterswijk”, *MORGEN LAND/Neuste deutsche Literatur*, (Hrsg. Jamal TUSCHICK), Fischer Taschenbuch verlag, Frankfurt am Main.
- SOLGUN, Ekrem, “Bir Ömrün 20. Yüzyıl Tarihi”, *Radikal Kitap*, Yıl: 5, Sayı: 263, 31.03.2006.
- ŞAHİN, Birsen, (2010, Güz), “Almanya’daki Türk Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonunun Kuşaklar Arası Karşılaştırması: Kültürleşme”, *billig*, , S.55, s.103-134.
- ŞENOCAK, Zafer, (1986), “Plaedoyer für eine Brückenliteratur”, *Eine nicht nur deutsche Literatur*. Hrsg. Irmgard Ackermann ve Harald Weinrich. Serie Pieper, München.

TAGESSPIEGEL, 13.04. 2004.

TAGESSPIEGEL, 16.01.2004.

UĞUR, Nermi, (1999), *İnsan Açısından Edebiyat*, İstanbul: Yapı Kredi Yay.

YAVUZ, Hilmi, (2003), *Hilmi Yavuz ile Doğu'ya Batı'ya Yolculuk*, (yay. haz. Mustafa Armağan), İstanbul: Da Yay., 1. bs.

YEŞİLADA, Karin Emine, (2001), "Göçmen İşçi Yazını' Ya Da Now Turkish Is It?", Nazan Aksoy vd., *Çağdaş Türk Yazını I*, (hzl. Zehra İpşiroğlu), İstanbul: Adam Yay., 1. bs.

ZAIMOĞLU, Feridun, (2004), *Kanak Sprak-24 Misstöne vom Rande der Gesellschaft*, Hamburg, Rotbuch / Sabine Groenewold Verlage, 6. Auflage.

\_\_\_\_\_, (2001), *Liebesmale scharlachrot*, Hamburg: Rotbuchverlag, 2. Auflage.